

РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ*

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Катедра за српски језик

ФЛЕКСИЈА И АНАЛИТИЗАМ ИМЕНИЦА НА -А У ГОВОРУ ЈУЖНОКОСОВСКОГ СЕЛА ГАТЊЕ**

У раду се разматра судбина наслеђеног система облика именица -а деκлинационог обрасца у говору јужнокосовског села Гатње.

Говор Гатња добрим чувањем флексије именица -а деκлинационог обрасца део је већег ареала призренско-јужноморавских говора у јужној Метохији, јужном и централном Косову. Због своје препознатљиве индивидуалности, овај ареал се у прилогу назива метохијско-косовски поддијалекат призренско-јужноморавског дијалекта.

Број очуваних падежних дистинкција већи је у једнини него у множини.

Утврђено је да је стабилност већег броја генитивних предлошко-падежних конструкција у једнини велика, а да је продор аналитизма у ове конструкције мале снаге, осим у Ијд. Очувана је флексија датива једнине у значењу намене, посесије и правца. Конструкције *јо* + Лјд. и *јрема* + Лјд. добро су очуване, а мањим бројем примера потврђени су и *у* + Лјд. и *на* + Лјд. Осим личних имена са више од два слога – које имају Вјд. = Нјд., све остале именице знају за морфолошко контрастирање ова два падежа.

Богатство облика датива множине објашњено је морфолошким укрштањем са облицима овога падежа других деκлинационих образаца.

Кључне речи и изрази: падежни облик, флексија, аналитизација, предлошко-падежна конструкција, метохијско-косовски поддијалекат, призренско-јужноморавски дијалекат.

1. Досадашња проучавања српских говора јужног и централног Косова нису дала одговоре на многа питања која једна дијалекатска

* radivoje.mladenovic@gmail.com

** Рад *Флексија и аналитизам именица на -а у говору јужнокосовског села Гатње* урађен је у оквиру научног пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број пројекта 178020), који финансира Министарство просвете и науке Владе Републике Србије.

област захтева. Монографски опис двају насеља у Косовској котлини – Јањева (ПАВЛОВИЋ 1970) и Летнице (ЂУРОВИЋ 2000) нису довољна за стварање поузданије слике о овом ареалу, посебно не монографија Р. Ђуровића. Због непоузданости у избору и интерпретацији грађе, прилоге Д. Барјактаревића о косовским говорима (БАРЈАКТАРЕВИЋ 1977: 11–225) не треба сматрати релевантним извором. Заменички систем јужнокосовског говора смештен је у дијалекатску ситуацију говора југозападног дела Косова и Метохије у МЛАДЕНОВИЋ 2010. Опис именица м. р. на -ø гатњанског говора налази се у МЛАДЕНОВИЋ 2011.

Овај рад настао је из потребе за стварањем јасније слике о једном сегменту језичке структуре призренско-јужноморавског говора формираног у једном насељу слива Неродимке.

1.1. Гатње је село на крајњем југу Косовске котлине, смештено на 6 км јужно од Урошевца. Јужно Косово, коме припада Гатње, долином Лепенца на југу отворено је према Скопској котлини (Скопска Црна гора), на западу је Бродском клисуром повезано са Сиринићем, према северу нема препрека, тако да постоји лака природна веза са централним и источним Косовом. Према подацима Ј. Цвијића (ЦВИЈИЋ 1910: 1205), А. Урошевића (УРОШЕВИЋ 1965) становништво Гатња је стариначко, што је од значаја за опис дијалекатске ситуације која је формирана на простору јужног Косова. Оваква структура становништва учинила је да је у гатњанском говору аналитизам мање снаге него у неким другим насељима слива Неродимке, у којима постоји знатнији присељенички слој из Горње Мораве.

Гатње је старо насеље. У турском дефтеру и попису из 1455. године (МАЦУРА 2001: 5) у Нахији Морава помињу се српска села Горња Гакња¹ са 13 кућа и Долња Гакња, са попом Обрадом, 35 кућа (ИСТО 2001: 109–110).

Становништво Гатња је албанским терором у потпуности прогнано из матичне области 1999. године.

Облици

2. Обим рада не омогућава детаљније бављење судбином свих предлошко-падежних конструкција. Већа пажња се посвећује облицима у којима је флексија отпорнија на аналитизацију, затим

¹ О могућем читању турског записа као *Гаћња*, из кога се може извести савремени назив насеља, в. у Младеновић 2011: 270–271.

предлошко-падежним конструкцијама које представљају збир више некадашњих конструкција, каква је, на пример, судбина конструкције *код / куд + Гјд*.²

Највећи део именица деклинационог -а обрасца у говору Гатња (гатњански говор) припада именицама ж. р.

Им. м. р. *леба* и *сѝра* нису интегрисане у -а деклинацију, пошто у осталим облицима остају у оквиру деклинације м. р. на -*о* (да се пѝч'е *јѝн леба*, два *леба*, и ми *уземо лебове*, *наш сѝра* и *леба* у *руке* и *ѝди*) (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 273). Именица *сѝра* потврђена је и с обликом *сѝрење*.

Именица *маѝи* (*Маѝи* му била од Неродѝмље, њигѝва *маѝи*), осим у ОПјд. (не мога да види *маѝер*) и Вјд.=Нјд., осталим облицима припада -а обрасцу (*од маѝере*, да *дам маѝере*, да *удри* по *мојзи маѝере*; *ваше маѝере*, *маѝерама*), истискује се именицом *мама* (Дѝбро бѝше док ни била *наша мама*) и *мајка* (Да му *мајка* прозбѝри).

Именица „*кѝи*“ у потпуности је интегрисана у -а образац (Како *ч'ѝрка* да отѝри *мајку*).

Лична мушка имена на -а, двосложна или вишесложна, у потпуности су део овог деклинационог обрасца (мој брѝт *Рада*, *Слава* дѝша, мужа га имѝло *Драга*, мој *Пѝра* бѝа старѝ, *Нѝвица* Тѝнетов, *Миливоја*, *Сѝанѝја*, *Радоја*, *Никола*, *Славиша*, *Сѝаниша*; от *кума Раде*, моѝему брѝату *Славе*, и дивѝјку да *узну ѝрема Миливоје*).

Им. „*раме*“ и „*писмо*“ пришле су ж. р., па је успостављен нов однос *рама* – *раме*, *ѝсма* – *ѝсме* (*јѝна ѝсма*, у *јѝну ѝсму*, *двѝ ѝсме* да прѝти).

Именица „*грѝна*“ потврђена је у два лика: *јѝн грѝн* пѝја, и голѝма *грѝња*.

На судбину збирних именица на -а утиче несагласје реалног и граматичког броја, тако да се у облицима ове скупине именица уочава превирање, са плурализацијом у облицима (*нашема децама*, *брач'ама / брач'ѝма*, *родбинѝма*, *својбинѝма*) или плурализацијом у конгруенцији (*наше дѝца*, *сѝарѝе* брѝч'а, за *наше дѝцу*, видѝше ги *ѝвоје* брѝч'у) (МЛАДЕНОВИЋ 2011а: 212–217).

Изван интересовања у овом раду остале су именице м. р. типа *гра*, *сѝра*, *сирѝма*, *ора*, које и после губитка -х на крају основе остају у оквиру претходног деклинационог обрасца (*сѝраѝови*, овога *сирѝма*) (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 272). Овде се, такође, не разматрају

² Детаљније о овоме в. у МЛАДЕНОВИЋ 2004а.

ни именице типа *kojía* (< *kojíaja*), *īeīá*, *opá*, *īeīíja* (ИСТО: 273), које се завршавају на *-a* после замене *-l* на крају слога са *-(j)a* и сажимања секундарне вокалске групе односно опстанка *-(j)a*.

Именице хипокористичког значења за означавање сродника у мужевљевој породици завршавају се на *-e* у Нјд., које може бити хипокористичког порекла, али и може представљати морфолошко једначење са вокативом.³

Мој *īáíīe* („свекар“) ми бија дђбар, па ми збђри моја *náne* („свекрва“), како ми била дђбра *náne*, Љупкина *dáde* („заова“), стрíну старéју – *dáde* сам звála, свекрву викам – *náne*, свђкра – *īáíīe*.

Именице *náne* и *dáde*, једине именице ж. р. на *-e*, припадају именицама *a*-обрасца, пошто су изван Нјд. у свему део овога обрасца (*сђди до náne*, *nánu* да ви́кним; да однђсим *dáde*, *сac dádū*).

Именица *īáíīe* интегрисана је у именице са проширењем основе (немо о[д] *īáíīeīīa*, на́шему *īáíīeīīu*). Иста именица јавља се и у сретечком, сиринићком и неким насељима подгорског говора (према мом материјалу). У свим овим говорима са значењем „биолошки отац“ користи се само именица *oīáic* (гатњански говор), *oīiaic* (сиринићки, подгорски) / *oīieic* (сретечки).

Облици једине

2.1. Номинатив једине

Гребђа ми је, *брђга*, *мађика*, *мама*, *домáч'ица*, *задúиница*, *држáва*, *īīīa*, јђна *жђна*, *īисáлка*, *īисáнка*, *бђга*, *кúч'а*, *снáа*, *oīица*, старéја *ч'ђрка*, *дебђл'ина*, *црђул'а*, *ливáда*, *īогáч'а*, *īīрáва*, *рђка*, *крúшка* *īолошка*, *коломбóīн'ица*, *ложђица*, *кудђља*, *колђáјка* („бундева“), *ведрђица*, *бúч'ка*, *бач'ђвина*, брдо *Баница*, *н'и́ва* *Грл'и́ца*, *домач'и́нка*, *сђпрђнка*, *īч'енђица* *бели́ја*, *īч'енђица* *рајсáјка*, *Миливóја*, *гáзда*, *īáша*, *врашка* *воденђица*, *Танђтова* *бáба* *Грозáнка*, *Мáрђа*, *Томђнка*; *сирóīи́н'а*.⁴

2.2. Генитив једине

Флексивни Гјд. именица на *-a* у предлошко-падежним конструкцијама показује изразиту стабилност у одређеним значењима. Отпорност на аналитизацију генитивних предлошко-падежних кон-

³ Уп. са истим односом у горанском говору у хипокористику *маје* (Младеновић 2001: 299).

⁴ В. и примере збирних именица на *-a* различитих семантичких типова у Младеновић 2011а: 212–217.

струкција у метохијско-косовском ареалу⁵ и иначе је највећа у призренско-тимочкој области, а гатњански говор спада у оне делове метохијско-косовског ареала у коме је аналитизам потврђен мањим бројем примера. Добро чување флексије свакако је подупрто близином косовско-ресавских говора у северном и северозападном делу Метохијске и Косовске котлине.

Свођење аблативних предлога *од* +, *из* +, *са* + на *од* + практично је довршено у гатњанском говору, чиме се говор овога места уклапа у шири ареал метохијских и косовских говора са оваквом иновацијом (ПАВЛОВИЋ 1970: 71; МЛАДЕНОВИЋ 2002: 300–302). Ретке потврде *из* + могу бити траг претходног система предлога, али и новији унос из књижевног језика.

Материјал гатњанског говора не пружа поуздане потврде конструкција са сложеним предлозима *исїод* +, *изнад* +, *исїред* +. Значење места казује се предлошко-падежним конструкцијама с простим предлозима *їод* + ОП, *їред* + ОП, *над* + ОП (в. т. 4 б).

2.2.1. *од* + Гјд.

а) *Од* оволикве *фамїлије*, *од мўке* побеге, *оїї* своје *државе*, испекла се пита *оїї* *їаравице*, *од* ваше ч'е*шме*, *оїї* сваке во*ч*'ке, *о[д]* таквѣзи *жѣне*, унўк ми је *од* ове ч'ерке, *од* *греоїше*, одвоиш *од* мајке, *од* мицкїње, *од* њїне кўч'е; *од* мајке родена, то бїло *оїї* *сїраоїше*, нѣч'е да траје *од* зїме, по дрўго *оїї* *сѣсїре*, *од* воље, направено *оїї* *сламе*, *о[д]* *досаде* штó ч'у, да се ўц'е *оїї* *їаўїшине*, *од* војске тражи'а, бїле *о[д]* тѣ *вѣре* наше, да ўзију *од* *газде*, лако се узїма *оїї* *сироїїн'е*, *од* јѣнога *їаше*, купи га *оїї* *Призренлије*, нї дóшла писма *оїї* *Пѣре*, *од* мóега *Драге*, и од зѣта *Славе*, *од* вўне да се испреде, *оїї* ч'енице, и мѣсо *оїї* своје *свїње*, *од* вўне ткáеш, прўч'а *о[д]* *врбе*, *оїї* *кудѣље*, пресóлац *оїї* *сурўїке*, каљаницу *од* зѣмње, крс *оїї* *їч'енице*, *од* *макаре* оснóву, *оїї* *їрѣи'е*, *од* вўне за фанѣлу, ч'ѣрга *од* *ваљавице*, *од* *врбе* направу, се праїле *оїї* *сїоке*.

б) Одвајање са горње површине појма: *Од* никакве *сїрáne* нѣма помóч', *од* *грамáде* да ўзем, *оїї* *сїрáne* стап, *о[д]* дрўге *сїрáne* стап, а Манастирце бїло *од* ове дрўге *сїрáne*, *од* јѣне *сїрáne* – бугáрски, завїтак *оїї* *сїрáne*, кат се скїнеш *оїї* *Шаре*.

⁵ Уп. са сличном ситуацијом у косовским говорима (ПАВЛОВИЋ 1970: 71; Ђуровић 2000: 48; МЛАДЕНОВИЋ 2010: 284–288, низ пунктова јужног и централног Косова према мом материјалу), јужнометохијским говорима (РЕМЕТИЋ 1996: 459–460; МЛАДЕНОВИЋ 2002: 294–319; МЛАДЕНОВИЋ 2004: 226; МЛАДЕНОВИЋ 2004а: 196–207).

в) Одвајање из унутрашњости појма: Пч'еница од њиве, оӣ фамилије, од неке куч'е девојка, оӣ сваке куч'е гости, оӣ Француске доц'е, доша оӣ Србије, овѐма од Босне, од Виц'е узѐа жѐну, и ова била од Нѐродимље (: Неродимља), од наше шуме узимале, узѐа оӣ Сиринич'ке жује, се вратимо оⁱⁱⁱ цркве, неки од Аустралије, један оӣ Семане, доша од Америке, ка[д] доц'у оӣ Сиринич'ке жује, смо искоч'иле о[д] тѐ илѐве, Срби о^d Ц'аковице.

г) Припадање изван синагме казује се присвојним придевом. У синтагмама је посесивни датив практично уопштен (в. т. 3.1.). Забележени су, међутим, и ретки примери посесивних конструкција са од + Г: Дoшло ни од мојзи сѐсѝре дѐте, да зoвеш оӣ сна'е оца, од моѐјзи ч'ѐрке сѝн, од њојне јѐйрве отац, од ове жѐне дѐте, мој оӣ сѐсѝре сѝн⁶.

2.2.2. из + Гјд.

Донѐсију дрва ис шуме, ис које њиве ўзе; искоч'и из куч'е, на излаз^c ис Пришѝине, из друге државе донесуваље.

2.2.3. до + Гјд.

До своје куч'е, до сваке жѐне, до ове године, до бач'евине, до воде доље, то ни ѐ до куч'е, до Грлице – разне њиве, доша до воде, до славе да спрѐмимо, да ве вoзим до Рашке, пренѐсе до маме, смо имале до Грлице, ми смо нај до реке, турале до зѐмње, до Кисѐле воде (топ.), и до Кoсов^фске Мишровице, ги тура до куч'е, страмота до куч'е, од Гатњо до Грлице.

У примерима: да брoим до иљаду, ваља да ѝмам до иљаду – иљаду је употребљено прилошки.

2.2.4. код + Гјд., куд + Гјд.

Предлози код (< *кон) и куд (< *куде) уз генитив приближили су се и јављају се као потпуни синоними у метохијско-косовском ареалу (Младеновић 2004а: 196).⁷

Код мајке, код овејзи жѐне, ко[д] дѐде сам била, код Виц'е било, код бабе смо дошле, ни ко[д] иѝѝтке, право код Љубице, и ја код Гуѝе, коӣ Пашине воденице, куд неког гaзде, куⁱⁱⁱ цркве, куд мајке, куӣ сѝрине, да се сакриѐ куд неке-жѐне, куӣ воденице, била куӣ сѐсѝре, спала куӣ сѐсѝре, отишла ку[д] дивојке, да ги однѐсем куӣ сѝоке.

⁶ Уп. са оваквим конструкцијама у јужнометохијским говорима у Младеновић 2002: 295.

⁷ О предлозима код / куд + Г у говорима јужне Метохије и Шар-планине в. Младеновић 2004а: 198–200.

2.2.5. *ѝреко* + Гјд.

Да ѝдем *ѝреко-неке-грéде*, *ѝреко шúме* изац'емо, проц'осмо *ѝреко мláке*, бéга *ѝреко рéке*, проодíла *ѝреко Неродíмље*, да прегáзимо *ѝреко Неродíмке*, отóсмо *ѝреко Куркули́це* (: Куркули́ца), што гу прóшло *ѝреко глáве*, тра́ктор прóша *ѝреко њíве*, да ѝдију *ѝреко ливáде*, *ѝреко Прíиши́ине* у Гíлане.

2.2.6. *крај* + Гјд./ *креј* + Гјд./ *кри* + Гјд.

Конструкција се најчешће употребљава са значењем дирекције. Ређи су примери са значењем локације.⁸ Предлог је потврђен и у другим насељима јужног Косова (према мом материјалу), затим у северношарпланинском сиринићком говору, који се лингвогеографски наслања на јужно Косово (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 317)⁹. Од јужнијих говора са којима је могао бити остварен контакт јужнокосовског и сиринићког говора, предлог је потврђен у кумановском (ВИДОЕСКИ 1962: 180–181).

а) Отóсмо тáмо *крé Кíселе вóде* (= према), да ѝдимо *креј водени́це*, па сэм отрч'а *крé Куркули́це*, трéба да трч'и *креј цркве*, побéго *креј шúме*, па бéгај *крај неке-вóде*, путувáле смо *крај Сýбоиши́це*, ѝдимо *крај Прíиши́ине*, путувáле смо *кри Камéнице*;

б) óди *крај мáме* (= близу, поред), припúцаше *креј Прíиши́ине*, свí се сакрíше *кри шúме*.

2.2.7. *ѝокрај* + Гјд.

У гатњанском говору потврђене су три конструкције са значењем налажења или кретања у непосредној близини појма у генитиву – *ѝокрај* +, *крај* + / *креј* + / *кри* +, *ѝоред* +. Последња конструкција је потврђена мањим бројем примера, а може бити и новији унос из књижевног језика.

Покрај нáше *кúч'е* кад забéли, имáло патóк *ѝокрај кúч'е*, рáсло *ѝокрај вóде*, имало врбе *ѝокрај рéке*, мí смо бíле дóле *ѝокрај рéке*;

ѝдимо *ѝокрáј њíве*, прво проц'и *ѝокрáј ч'éшме*, побéже *ѝокрáј Семáње*, отíдо *ѝокрај водени́це*, и óни прóшле *ѝокрај сíу́бе*, па бéж^{III} *ѝокрај рéке*.

2.2.8. *ѝоред* + Гјд.

И óна сéдне *ѝорейí сóвре*, ни бíло дóбро *ѝоред вóде*, се'але топóле *ѝоред њíве*, *ѝоред рéке* имале њíве, снáша да бíне *ѝорейí*

⁸ У конструкцијама овог предлога с именицама м. р. на -ø доминира анализам. Потврђене су, међутим, и конструкције *крај* / *креј* / *кри* + Гјд. (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 276).

⁹ О пореклу и настанку овог вишезначеног предлога в. у МЛАДЕНОВИЋ 2004а: 201.

свекр̀ве, има̀ло куч'е *й̀оред Неродимке*; Изашле смо сз Драгана порет *кѐ*, та̀мо *й̀оред Ниши́аве*.

Последњи пример илуструје условљеност опстанка флексије деклинационим обрасцем – од именица на *-a* флексија опстаје, од именица м. р. на *-ø* аналитизам је истиснуо флексивну форму.

2.2.9. *й̀овише* + Гјд.

Пови́ше на́ше куч'е, да би́ја *й̀овише* њи́ве, да се одмóри *й̀овише* ре́ке, бајч'а ни бе́ше *й̀овише* ва́ше њи́ве, врбе *й̀овише* *Неродимље* (: *Неродимља*, Нјд.), лива́да *й̀овише* њи́ве.

2.2.10. *исй̀од* + Гјд., *исй̀ред* + Гјд., *изнад* + Гјд.

Да одмóрим *исй̀од* *ја́буке*, има́ камен' *исй̀од* *во́де*, ту́ри ја́стак *исй̀од* *гла́ве*,

ч'е́ка *исй̀реи́* куч'е, како́ би́ло то́ *исй̀реи́ милици́је*, кру́шка што би́ла *исй̀реи́* куч'е,

ле́ту со́јке *изнад* на́ше куч'е.

Ретки примери нису убедљива потврда присуства просторних предлога сложених са *из-*.

2.2.11. *у* + Гјд.

У гатњанском говору конструкција *у* + *Г* са локационим значењем борављења, мировања на неком месту које припада појму са значењем лица замењена је конструкцијом *код* + / *куд* +. Стари предлог *у* + потврђен је најчешће уз именицу *рòд* (от се́дам ду́ше у *мо́јега* *рòда*, боравила *у* *сво́ј* *рòд*).

Истискивање старог предлога *у* + *Г* у косовском делу призренско-јужноморавског дијалекта практично је доведено до краја¹⁰, док је у јужнометохијским говорима и сиринићком говору он потврђен нешто већим бројем примера (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 311; МЛАДЕНОВИЋ 2004а: 199–200), са знатном стабилношћу флексије у конструкцији *у* + Гјд. именица *-a* обрасца.

2.2.12. *око* + Гјд./ *около* + Гјд.

Би збори́ле *око́ло* *цр̀кве*, биле *око́ло* куч'е, *около* на́ше *н'и́ве*, да има́ *около* *ма́ме*, има́ *около* *шúме*, па ста́лно *око́ло* *јеи́р̀ве*; *око* *Велике* *Госй̀оине*, *око* *ле́тње* *сла́ве*, *све* *око* *Приши́јине*, *око* *во́де* израсло. Судећи по фреквенцији, основни облик предлога у гатњанском говору је *около*, чиме се овај говор наслања на јужнометохијски ареал (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 306–307).

¹⁰ Један пример из летничког говора *у моје мајке* (Ђуровић 2000: 48) само је траг раније присутности, пошто је овај предлог у осталим примерима замењен новим *код* + / *куд* +.

2.2.13. *врз* + Гјд.

Била *врз воде*, турим брашн'о *врс њогач'е*, ништа *врс сламе*, смо га држале *врс козе*, има *врс њале* („кукурузовина“), *врс њале* турам сламу, па *врс њоњаву*, *врс воде* мараму.

Овај просторни предлог потврђен је и у другим косовским говорима, затим у јужнометохијским говорима, сретечком говору (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 313).

2.2.14. *њзади* + Гјд.

Коч'ина („свињац“) ни је *њзади куч'е*, Слава се крија *њзади куч'е*, *њзади њиве* немало ништа, но си *њзади воденице*, да гу однесе *њзади њиве*, што је *њзади Злајке*, живе ле смо *њзади Николе*.

У гатњанском говору потврђен је само предлог *њзади* +, чиме је овај говор део метохијско-косовског ареала (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 312–313; за косовске говоре према мом материјалу).

2.2.15. Због синкретизма Гјд. и Дјд. именских речи деклинационог -а обрасца (МЛАДЕНОВИЋ 2010: 277–288) некада се тек уз помоћ паралелних облика деклинационог обрасца без синкретизма може закључити о употребљеном облику. У гатњанском говору, судећи по остацима флексије у предлошко-падежним конструкцијама с просторним генитивом уз прилоге месног значења од именица м. р. на -њ, у употреби је Гјд. / ОПјд. *одовуд њањњка*, *оњуд Призрена* (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 276)¹¹.

Ми смо биле *до близо Оњњњине*¹², било *близо границе*, то је *близо Крвацке*, утепаше га *близо реке*, све што било *близо војске*, немó да приц'еш *близо снаше*, побеже *близо Прињњине*; биле *одовуд реке*, ми *одовуд*, *одовуд* гатњанске *реке*, он ме ч'ека'а *одовуд њиве*, да му носимо сено *одовуд ливаде*, кэт ч'е бине *одовуд реке*, *одовуд њиве*; погледује *оњуд* нашејзи *њме*, да ни вика *оњуд реке*, па не гледа *оњуд реке*, пуца'у на Србе *оњуд Семане* (: Семане); ави'он би'а *озгór* нашејзи *куч'е*, *озгór ливаде*, *озгór вериге*, турисмо *озгór сојре*; *одоздóл њиве*, би'ја *одоздóл* твоје *ливаде*.

2.2.16. Иако десемантизација именичких лексема које су употребљене у функцији предлошких израза за казивање предлошко-падежних конструкција са временским и просторним значењем није из-

¹¹ Уп. са употребом Дјд. / ОПјд. у оваквим конструкцијама у јужнометохијским говорима (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 299).

¹² Употребом предлошког скупа *до* + *близо* + инсистира се на близини.

разита, овакви стабилисани изрази могу се сматрати делом предлошко-падежних конструкција¹³. На само делимичну десемантизацију упућује прозодијски тип у коме место акцента потврђује чување предлошко-падежног односа у предлошком изразу.

У гатњанском говору, судећи по ретким потврдама са очуваном флексијом у Гјд. именица м. р. на -ø (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 276), у употреби је Гјд., чиме се остварује корелација са падежним обликом у конструкцијама *īрилог-īредлог* + Гјд. / ОПјд. (в. т. 2.2.15.).

а) Временско значење:

Доц'е куд на́с на *дán сла́ве*, стигóше на *дán сла́ве*, оти́ша на *дán Прóч'ке*, би́ја на *слúгу сла́ве*, се разболе на *вéч'ер сла́ве*, да пи́јемо на *вéч'ер сла́ве*.

б) Просторно значење:

Каљани́ца на *сīредíну со́фре*, јéну каљани́цу на *сīредíну со́фре*, ста́ила на *сīредíну со́вре*, ста́ви на *средíну со́бе*; трóњ *оīи на кра́ј со́бе* би́ја; свí бéшпoше у *кра́ј со́бе*, *оīи кра́ј на кра́ј кúч'е*; пóч'е да óре *о[д] днó њíве*, да се *úсīем о[д] днó рúје*, у *днó ливáде*, у *днó на́ше шúме*; старóјко у *ч'éло со́вре*, кúма тúримо у *ч'éло со́йре*; ч'еремíда *од вр кúч'е*, донéле га *од вр íлани́не*, ми сéди на *вр гла́ве*. Нису потврђени прости предлози именичког порекла /вр, дно, чело/.

2.2.17. *месīо* + Гјд. / на *месīо* + Гјд.

За казивање односа замене у гатњанском говору потврђен је предлог *месīо*¹⁴, који је синониман са предлошким скупом на *месīо*.

Да јéмо лéба *месīо íйíше*, добíја н'íву *мéсīо ливáде*, на *мéсīо сéстре* дóша гу брáт, напрáви колáч' на *мéсīо íйíше*.

2.2.18. *īред* + Гјд.

Штó зборéла *īред недéље*, се дíгнемо *īред зóре* да се обáњам, да се ч'úје петá *īред зóре*, да доц'е *īред Задúшнице*¹⁵, да му плáтим *īред Нóве гóдине*, *īреи сла́ве* кúпим рíбе, *īреи сла́ве* окрeч'амо кúч'у, *īред зíме* кúпимо дрва, стóку дотéримо *īред зíме*, се разболе *īред верíдбе*, *īреи свáдбе* пíтамо кúма, *īреи свáдбе* пíтасмо ч'íч'у, *īред свáке субóше* да се обáњам.

¹³ Уп. ПИПЕР 2005: 723

¹⁴ Уп. са таквим стањем у јужнометохијским и северношарпланинским говорима у МЛАДЕНОВИЋ 2002: 318.

¹⁵ Извршена је сингуларизација именице (на *Задúшницу*).

У овим примерима предлошко-падежном конструкцијом *їред* + Гјд. по правилу казује се временски однос. Када је предлог *їред* употребљен за означавање просторног односа, уз њега је употребљен ОП.

У гатњанском говору, а тако је и у осталим метохијско-косовским говорима призренско-јужноморавског дијалекта, не постоји дистинкција коју чине предлози у односу на временску осу, на онај којим се казује ситуација непосредно пре временског ентитета који је локализатор (= пред) и на онај који не саопштава ништа о међусобној удаљености два ентитета (= пре). Овде се оба значења саопштавају конструкцијом *їред* + Г (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 314). Усамљени пример са конструкцијом *їреј* + Гјд. (Бојадисујемо јајца ... *їреј* слунца, ИСТО: 314), забележен у Ораховцу, насељу у суседству са севернометохијским говорима, може сведочити о евентуалном контакту са севернометохијском зоном. Предлог *їре* не среће се ни за казивање просторног односа.

2.2.19. *їосле* + Гјд.

После веч'ере по мало, сви у трњове *їосле веч'ере*, отбсмо *їосле свадбе*, *їосле ч'ерке роди гу се син*, *їосле Нове године*, доша *їосле славе*, беше *їосле жейиве*.

За казивање времена непосредно после појма у генитиву у гатњанском говору користи се само *їосле* + Гјд. Није потврђена конструкција с предлогом *їо* + Г / ОП, иначе присутна у јужнометохијским и северношарпланинским говорима као напоредна са *їосле* + (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 314–315).

2.2.20. *због* + Гјд.

Да побегне *због заве*, се свац'а *због[г] краве*, одвоише се *због жејирве*, да иде *због дивојке*, се растури фамилија *због ракије*, зар *због марке*, се свадџи *због куч'е*, утепа се *због рабџише*, што *због газде*, *због ч'ерке Видосаве*.

Добро чување флексије уз овај предлог остварено је у читавој метохијско-косовској зони (РЕМЕТИЋ 1996: 459; МЛАДЕНОВИЋ 2002: 315; ЂУРОВИЋ 2000: 48).

2.2.21. *без* + Гјд.

Без мајке, *без мукџе*, да живџи *без бриге*, остале *бе^с своје мајке*, не мога *без мајке*, да останџм *бес куч'е*, живџим *без воде*, не може *бе^с суруџиџе*, можеш ли *без ујџе*, *без моџега ч'ич'е*, и Воџн остџја *без јџне нџге*, а брат му Рада *без њџве*, удадо се *бе[з] свадџе*, де се живџи *без родџине*, тако је *без гџзде*, побџеже *бес ич'ениџе*, не мога *без ракиџе*, како да живџи *без дивџџе*, не могло *без ваљавџе*.

У гатњанском говору је генитивни облик им. *-а* обрасца са предлогом за изузимање *без* + изразите стабилности. Оваква стабилност је и иначе обележје метохијско-косовског ареала, у који се укључује и сиринићки говор (МЛАДЕНОВИЋ 2002: 307; ЂУРОВИЋ 2000: 48).

2.2.22. Флексивни Гјд. им. на *-а* добро је очуван у предлошко-падежним конструкцијама. У конструкције у којима се везују у целину две предлошко-падежне конструкције просторног значења факултативно продире аналитизам:

Поред потврда типа Лазарке *ишле оӣ куч'е до куч'е*, обичнија је конструкција *од* + ОП + *до* + ОП: *Идемо оӣ куч'у до куч'у*, *сабраше све људе оӣ куч'у на куч'у*, *тражише оӣ куч'у на куч'у*. Ширењу аналитизма у конструкцију *од* + погодује конструкција *на* + ОП.

2.2.23. У грађи се нашло и нешто потврда беспредлошког Гјд. на *-е*, које упућују на новији нанос из књижевног језика:

Домач'ин куч'е, и *ове године* смо ставиле, и *ӣе зиме* имало, *имамо право жалбе*, *сам се удаола ӣедесеӣ и ӣреч'е године*, *осмог марӣа*; *родила сам се ӣридесеӣ и друге године*, *сам се удаола ӣедесеӣ шесџе*, *поч'е деведесеӣ девџе године*.

Усамљени пример са *са* + Гјд. – *са сирџане* ставу – није део гатњанског аутохтоног система, пошто су аблативни предлози сведени на *од* + (в. т. 2.2.)

3. Датив једнине

Доследним чувањем флексивног датива у значењу намене и посесије, гатњански говор део је ширег ареала говора у Метохијској и Косовској котлини, затим говора северног дела Шар-планине (РЕМЕТИЋ 1996: 451, 460–461; МЛАДЕНОВИЋ 2001: 279–280; МЛАДЕНОВИЋ 2004: 226–227; МЛАДЕНОВИЋ 2010: 277–284, 304–307; МЛАДЕНОВИЋ 2011: 276–277; МИЛОРАДОВИЋ, СТАНКОВИЋ 2010: 159–174). Нема трагова продора конструкције /на + ОП/ са дативским значењем.

Од два аломорфа у Дјд. им. на *-а*, у гатњанском говору уопштено је *-е*, чиме се овај говор уклапа у шири ареал српских говора с оваквим наставком.

3.1. Намена и посесија:

Зџт мџзи *Олге*, *благџ Лџуџке*, *колиќкеџзи крџве* гу је *тџле*, *ч'џрке* си *дала*, *да каџеш џџене*, *комшиџнке наџшеџзи*, *ваџшеџзи снџе* брџт, *гу рџкла џџџрџве*, *мџџези мџџке мџџка*, *да гу каџе кџме*, *мџџзи Драџиџце* *деџвер*, *да гу каџеш снџве*, *њџноџзи мешџље*, *ниќџџзи џџене* баџ'џва,

сйн старејзи *жéне*, дéте лúдејзи *жéне*, овéјзи *жéне* бија гу мúж^ш, лóму погáч'у тéјзи *девóјке* на глáву, би дáла имовíну *држáве*, мóје *сéсйре* úмр ги мúж^ш, мáјка мóези *мáјке*, *крáве* да нóсим сéно, *о́йце* да спрáим трáву, мáјка гу бíла Јелéна *мáме*, у ч'óшак *йй' лéске*; што бија мóме *ййáйе* стрíц, што уша у тóме *Сúље* стáн, вáшему ч'йч'е („стриц“), њíному *комшйје*, каквóму *йáше*, уч'инíја тóме *комшйје*, толи́квоме *инац'йје*, дóшле му гóсти *Никóле*, *Дóбрице* нáшему му се íзгуби.

3.2. Правац, управљеност

Са значењем правца присутан је флексивни датив у предлошко-падежној конструкцији *как* + Дјд.¹⁶ Код им. -а обрасца у гатњанском говору флексивни датив у конструкцији *как* + Дјд. отпоран је на аналитизам, док је у именицама м. р. на -ø и им. с. р. аналитизам већим делом истиснуо флексију (Идем и ја *как* *Урошевац*, путува́а дéда *как* *Приздрéн*).

Спорадично очуван флексивни Дјд. у предлошко-падежној конструкцији са значењем правца, управљености *как* + Дјд., повезује гатњански говор са јужнометохијским ареалом (МЛАДЕНОВИЋ 2004: 227). За опстанак дативске конструкције с овим значењем у косовско-метохијском ареалу призренско-јужноморавских говора од значаја је близина косовско-ресавских говора (БУКУМИРИЋ 2003: 301).

Сам предлог је редупликација, примењена и у предлогу *сac* +. Оваква редупликација, иначе, бележена је и у говорима северне Метохије (БУКУМИРИЋ 2003: 301).

Бегáле *как* *Прíишйине*, *ýтеч'е как* *рéке*, да бéгамо *как* *Србíје*, волóви побéгле *как* *шúме*, óна ч'áла да íде *как* *Ц'áковице*, па трч'и *как* *Сиринíч'ке* *жуýе*, íма ако íдеш *как* *Вич'е*.

У гатњанском говору синоним конструкцији *как* + Д/ОП је конструкција *крај* + / *креј* + Г / ОП (в. т. 2.2.6. б).

4. Општи падеж

Општи падеж у гатњанском говору по правилу је једнак с акузативом. Примери се наводе према томе да ли је ОП употребљен изван или у предлошко-падежној конструкцији, и без претензија да се наведу све предлошко-падежне конструкције са ОП.

а) Пéкле *ка́фу*, запрóсену *девóјку*, *девóјку* узíја, рáзну *грозóйу*, и *каљаницу*, казán *вóду*, двá кíла ч'еницу, знá *рабóйу*, цéлу *годíну*, *ýзу* *јабúку*, *машíну*, Бóг да ти дá нéку *срéч'у*, Бóг^к пúшти цéлу *зíму* да врне снéк^т, *кúч'у* ч'ува́ја, сíпи *вóду*, мáло *йарáвицу*, *йо́йрику* лúту,

¹⁶ Уп. са ретким примерима м. р. типа Повукувала се војска *как* *Урошевицу* (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 276).

да грéшим дýшу, нéку сī́арку, шīше вóду, кáйку вóду, нéку й́исму, муч'éницу донéсе, кóју вóјску, цéлу з́иму, нéку шī́е́тш, јéну недéљу, и й́огáч' у мéсим гу, у́јку й́ма сна́'а.

б) На јéну сī́рáну, на Куркулíцу гóре, б́ила на й́рóмају, óн бéше на слýжбу, отíша на жéнину кúч'у; прáво у й́лэвн'у, у јéну каљáницу, оц'áк у кúч'у, јóш б́ија у Прíшш́ину, у й́редáвницу, у црй́уљу, коломóч' изрáса у н́иву; на[д] тéјзину кúч'у, б́ија над вóду; побéга й́од вóду, сакр́и га й́од зéмњу; й́реш' свóју кúч'у, й́реш' кóју слáву; заш́и крúшку; й́од влáч'ку се стáи, й́од маий́ку, ложи́цу й́о[д] ш́ейс́у; стáни й́реш' кúч'у, и мй́ смо остáле й́реш' сī́áницу, й́реш' свáку цркву; й́о цéлу недéљу, й́о годíну ч'éка; да й́ма блáгóту за з́иму, и за Брезóвицу; са све-фáмилíлију, знáле сáс вóјску, шпорéди сáс рéрну, сáс тý ш́áлу, зáено сáз Злáйку; крeз нáшу кúч'у, крeз н́иву Петрóву, да прóц'емо крeз Куркулíцу; од овý ч'éрку, смо имáле од зéмњу з́идану; й́ди й́реко рéку, Гáтнáнска рéка й́шла й́реко цéлу й́о́áну нáшу.

в) За на глáву прáйле, за на н́иву аргáте, óн ме испрáти за на сī́áницу, свй́ на трг^к ка й́о й́ред Óйшш́ину („у непосредној близини, што ближе“), на крáј Шáварíну.

5. Вокатив једнине

Морфолошко обележавање Вјд. именица м. р. на -ø и именица на -а општа је особина гатњанског говора (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 277). Опозитум Нјд. : Вјд., осим именица с. р. јд., опште је обележје метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа (РЕМЕТИЋ 1996: 452–453, 463; ПАВЛОВИЋ 1970: 71).

Све двосложне именице на -а Вјд. обележавају наставком -о. Нема морфолошких разлика у обележавању Вјд. истих личних имена ж. р. и м. р. рода типа Рáда. Именице на -ка, -га, независно од слоговне структуре, имају наставак -е. Тросложне и четворосложне именице – лична имена, женска и мушка, имају Вјд. = Нјд.

Áјде, й́рíјо; й́рíјо, сáге ч'е доц'е; а в́идиш, кúмо; Рáдо, Јéло, Сáшш, мáмо, мóри; кúку, брé, сéсшро; жéно; мушка лична имена: é, мóј брáте Тóмо; Сáво; кáко си, Слáво; кúме Рáдо;

блáго тéбе, Љу́йке, сна́јке; без бр́иге, комш́ике; зáшто, Пéрке; Óлге, доц'и код нáс; бóгами, Дáринке; дé си, Гроздáнке; и другејзи – сī́ринке, Злáйке, Дáнке, Слáвке;

дé си, Слáвица; немó, брé, Мíлица; Савесш́ија, штó не рéч'е; доц'и, Дóбрица; и тéбе те знáм, Синíша; Сш́áниша; Милívóја, ал си б́ија; н́иси умр́ја, брáте Сш́áноја.

Им. хипокористици на -е, које су осталим облицима део -а обрасца (в. т. 2), имају Вјд. на -е.

6. Инструментал јединице

Инструментал је замењен аналитичким конструкцијама *сас / сас + ОП*, осим у окамењеним облицима са прилошким значењем *редом* (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 277).

Предикативни инструментал типа *младожењом* кад *бија тата* – практично је истиснут конструкцијама типа *Брат* кад *бија војник* (ИСТО 2011: 278): *Дивојком* кад *била она, ни седела*; не *може дивојком* да *бинеш* и да *седиш*.

У описима неких косовских говора (ПАВЛОВИЋ 1970; ЂУРОВИЋ 2000) и мом материјалу из других косовских говора призренско-јужноморавског типа нема оваквог инструментала, док је у јужнометохијским говорима потврђен мањим бројем примера (МЛАДЕНОВИЋ 2004: 226).

7. Локатив јединице

Продор аналитичких конструкција у Лјд. неједнако је захватио именице различитих деклинационих типова у метохијско-косовским говорима. Лјд. се најбоље чува од именица -а обрасца (РЕМЕТИЋ 1996: 461; МЛАДЕНОВИЋ 2010: 289; МЛАДЕНОВИЋ 2011: 278). Аналитизам је знатније истиснуо локативне облике из им. м. р. и с. р. (РЕМЕТИЋ 1996: 451; МЛАДЕНОВИЋ 2004: 228; МЛАДЕНОВИЋ 2010: 276; МЛАДЕНОВИЋ 2011: 278).

У метохијско-косовским говорима опстанак флексивних облика условљен је предлогом уз падежни облик. Аналитизација је практично довршена у конструкцијама локативног значења с предлозима *у +*, *на +*, док конструкција с предлогом *о +* није потврђена. Уместо конструкције *о + Л* у употреби је *за + ОП* и *на + ОП*.

Аналитизацији се релативно добро одупиру конструкција *џо + Лјд.* и *џрема + Лјд.*, како је и у другим косовским (ПАВЛОВИЋ 1970: 72–73; ЂУРОВИЋ 2000: 52) и јужнометохијским говорима (РЕМЕТИЋ 1996: 461; МЛАДЕНОВИЋ 2004: 228).

7.1. *џо + Лјд.*

Їшле *џо* *нашејзи шуме*, *џша џо лайавице*, да *видим џо џшамнине*, *џо џејсице* и *масло* да *џма*, *џо* *какве рабџше* се *меша*, *џо куче* *скиташе*, *џо ливаде* *нема*, *џо Србије* *џма* *лопови*, *џо* *тејзи државе* *џмало* *ратове*, *кукољ џо ченице*; *било џо* *женске линије*, *биле џо Србије*, *џшле џо џланине*, *џшле џо сџџоке*, *гостџла* се *џо свџџбине*, *џо жене* *мује* *свџџ*, да *удари џо руке*, *косџја џо кише*, *џо ладноч* *е* *путовала*, па *удри* *змију џо главе*, *џо* *скршенејзи ноге*, *џшла* *ми* *сестра џо богословије*, *нисмо* *брале* *сено џо џланине*, *упраљале* *сте* се *џо бабе*.

7.2. *ѡрема* + Лјд.

Према младе и зет бија, *ѡрема* такве *дивојке* бија и такав^ф беч'ар, донесосмо ви *ѡрема* вашејзи *воље*, *ѡрема главе* и капа, ни *ѡрема Данке*, бија *ѡрема Дренице*, јени биле *ѡрема Приштинине* вамо, *ѡрема* вашејзи *свадбе*.

У Лјд. збирних именица *сиока*, *својбина*, *рoдбина* у Лјд. јавља се само *-е*, док у дативу ове именице имају два облика – једински и множински, чиме се ремети облички синкретизам ова два падежа¹⁷: Да иде *ѡо својбине*, стално била *ѡо сиоке*, да гу тражи жѡну *ѡо рoдбине*.

7.3. *у* + Лјд, *на* + Лјд.

Ретки примери из гатњанског говора са опстанком флексије у предлошко-падежним конструкцијама *у* + Лјд. и *на* + Лјд. од именица *-а* обрасца, али и од им. м. р. на *-o* (сѡстра те ч'ѡка *у обору*, ч'ѡкам свѡ *на кревѡиу* седѡч'и, мртав оѡтаја *на кoн'у*), забележени од поузданих информатора, сведоче о отпорности именица *-а* обрасца на аналитизацију у косовским говорима.

Ладно је гoре, у *ѡланине*; дѡвер живѡа *у старѡје* *куч'е*, имало грa *у каљанице*, *на* своје *ѡосиѡље* ч'ѡкауч'и, искоч'ило нешто *на завѡнејзи главе*.

Облици множине

8. Опште смањење броја падежних облика у множини именица на *-а* захватило је гатњански у оној мери у којој су захваћени остали метохијско-косовски говори (РЕМЕТИЋ 1996: 453–458; МЛАДЕНОВИЋ 2004: 228–232; ПАВЛОВИЋ 1970: 73–76; ЂУРОВИЋ 2000: 55–61).

Поред синкретичне форме Нмн. = ОПмн. = Вмн., добро је очуван и Дмн. у значењу намене и посесије.

8.1. Номинатив множине

У Нмн. уопштен је наставак *ја*-основе. Моје *јабуке*, *ѡишѡије*, *снаје*, наше *ѡрич'е*, улазале *жѡне*, *муке*, ѡине *вѡишѡице*, *кoсе* биле му големе, њѡгове *раме* (: Нјд. *рама*), *коломбoѡишѡице*, *ѡиенц'ѡре*, *ѡѡйсѡје*, *ѡаравѡице* („пепео и жар који се ставља на сач“), *коликве камаре* пч'ѡницу, ч'акѡиѡре, *уч'ѡиѡѡл'ѡице* у Гатн'ѡ, онѡ *биѡиќле*, неке *куме* те дaру, и *дoќѡиoрице* и *инжѡиѡѡрке*, имало и *мѡч'ке*; *јабуке ѡѡадиќе*, *ѡ'ури'ѡвке*, *кисѡлке*, *благѡице*; ѡѡве што биле – *Кривач'е*, и дрвѡне

¹⁷ Више о судбини и облицима збирних именица у метохијско-косовском ареалу в. у МЛАДЕНОВИЋ 2011а.

*ложнице, ливаде Пејнице, дивојке биле, биле шиндице, Пёткович'еве ојце, коћлице биле за млеко, Ограђе*¹⁸ (топ.) су по над село.

8.2. Датив множине

Док је у Дмн. им. м. р. на -ø у гатњанском говору стабилисан формант *-има* (МЛАДЕНОВИЋ 2011: 286), у Дмн. им. -а обрасца потврђено је више наставака. Најчешћи је наставак *-ама*, ређе је *-има*¹⁹, док се *-ема* јавља ретко. Као траг мешања некадашњег Дмн. и Имн. опстаје и наставак *-ами*, потврђен и у суседном сиринићком говору (МЛАДЕНОВИЋ 1996: 151), али и јужнометохијском подгорском говору (МЛАДЕНОВИЋ 2004: 230). Нестабилисано стање последица је наслањања на Дмн. м. р. (*кравима* према *волонима*), на општи облик Дмн. заменичко-придевске промене на *-ема* (*Овѐма* људима : *овѐма* козама > *даде* *козема* (в. МЛАДЕНОВИЋ 2010: 333–340), али и могућим преузимањем структурног модела Дмн. им. м. р. на -ø (*волонима* : *волов-и* > *коз-ема* : *коз-е*)²⁰. Облици типа *козема*, *слугема* у гатњанском говору, затим, могу бити и траг веће блискости са општом развојном тенденцијом косовско-ресавских говора северне Метохије, у којима се среће и овај морфолошки тип (БУКУМИРИЋ 2003: 214).

Присуство више наставака није утицало на стварање сложеног морфолошког обележја *-амима*, које се за Дмн. бележи у говору Јањева и Летнице (ПАВЛОВИЋ 1970: 75, ЂУРОВИЋ 2000: 56).

Избор наставка у гатњанском говору није условљен семантиком именице.

а) Којѐма *женама*, мојѐма *сесирѐма*, мојѐма *ч'еркама*, и *јейрѐвама*, *сирѐнама*, његовѐма *брајѐницама*, рѐче *женама*, *поиѐадикама* да цуне рѐку, *учиѐиѐљкама* носиле *даре*, *вешѐиѐцама*, *дар кумама*, *нашема снашама*, Милетовѐма *сесирѐич'нама*, *однѐла* и *кравама* и *биволицѐма* сѐно, *меч'кама* да узнеју *меч'ич'и*.

б) Голѐмема *кравѐма*, Милѐтовѐма *козиѐма*, *ојциѐма* се давало, *нашема јейрѐвѐма*, *даде жениѐма*, *показаше сесирѐѐма*.

Наставак *-има* обично се избегава код именица које у претходном слогу имају /-и-/ (*кобилѐма*, *биволицѐма*, *лисиѐама*). Забележено је, међутим, и: и *кобилѐма* трѐба.

¹⁸ Лик са оствареним јотовањем у групи /-дј-/ среће се у топонимима. Иначе је *ограда – ограде*, *ливада – ливаде*.

¹⁹ Ширење наставка *-има* среће се у Дмн. с. р. (којѐма *говѐдѐма*). Уп. са оваквим наставаком у говору Јањева (ПАВЛОВИЋ 1970: 75)

²⁰ Уп. са оваквим продуктивним моделом у горанском говору (МЛАДЕНОВИЋ 2001: 301–302).

в) Одне́ла та́лу *кра́вема*, и *коби́лема*, да́де *ко́зема*, носі́ја *уч'иш'е́лкама*, Миле́товема *браї́ани́цема*, *си́ринкема* на́шема, *офце́ма* сва́ко ве́ч'е, *слуге́ма* ту́ру.

Наставак *-ема* избегава се код именица које у претходном слогу имају /-е-/.

г) Узéше му́же *женáми*, да ги збо́риш *сесі́рами*, *коби́лами*, на́шема *газдами*.

8.2.1. Више наставака среће се и у дативу збирних именица на *-а* (МЛАДЕНОВИЋ 2011а: 216–217).

Именице *де́ца* и *бра́ч'а* потврђене су само са плурализованом дативом, именице *ро́дбина*, *сво́јбина*, *си́ока* – поред плурализованог датива – потврђене су и са дативом према јединској парадигми.

а) Именица *де́ца* у дативу гласи *деца́ма* / *деца́ми*, чинећи морфолошку целину са Дмн. именица с. р. (оваквѐма *говѐдама* / *говѐдима*).

б) Именица *бра́ч'а* потврђена је са три наставака: *брач'áма*, *брач'áма*, *брач'áми*. Први наставак, који је ређи, у корелацији је према морфолошком типу именице, други је условљен значењем именице (= збир појмова м. р.):

в) Збирне именице типа *ро́дбина*, *сво́јбина*, *си́ока* срећу се са јединским и плурализованом дативом (*си́оке* смо стаља́ле со́ли; смо носі́ле *си́окама*, сво́јема *родби́нама*; на́шема *својби́нема*; *си́ока́ми* да се спре́ми за зи́му, *родбинáми*).

8.3. Општи падеж множине

Кру́шке калу́ј'ерке и *кру́шке водења́ч'е*, пи́ши *и́исме*, имáле *зуске*, направи́ла *сла́марице*, смо држа́ле *ч'эле*, пре́је месі́ле *и́ише*, со́јке уфа́ту, *но́ге* сам ги пра́ла, он изва́де *и́аре*, оста́доше *лива́де*, му́ке трпéла, *њи́ве* смо жн'эле, пржи *љуи́и́ке*; у л'ивáде, у ве́¹ *годи́не*, у *ку́и́ице*; на н'и́ве, на но́ге се́ду, на *и́ронóшке* *си́оли́це*; отóсмо *куд* *лива́де*; *пѐрке* *ои́* *коко́шке*; *меџ'у* но́ге да му улéне; *и́о* *меџ'е* уда́ра *кру́шац*; умрле *бес* *и́аре*; све *и́о* *шу́ме* и́шле; *сас* *о́ице* гно́и́ле *и́о* *њи́ве*.

9. Облик именица у конструкцијама с бројевима

Сагласно свођењу облика у конструкцијама са бројевима, у гатњанском говору потврђен је један облик, једнак множини:

Он има *двѐ* *ч'ѐрке*, *двѐ* *жѐне*, *шесна́ес* *го́дине*, *пѐт* *ведри́це*, *дѐвет* *го́дине*, у *пѐт* *држа́ве*, *три* *коми́је*, *три* *га́зде*, *дѐсет* *бадавџ'и́е*, от *се́дам* *го́дине*, *седамдѐсет* *диво́јке*, за *шез-ду́ше*, *двѐста* *о́вџце*, *обедвѐ* *ч'ѐрке*, по *двѐ* *и́ва́де* *кома́та* *о́фце*.

Закључак

10. Процес померања тежишта са флексивних показатеља на предлошке показатеље у гатњанском говору започет је у свим де-клинационим типовима, али са различитим резултатима и дометима. Опште стање померања са постпозиције на препозицију у говору овог јужнокосовског места највећим делом подудара се са дијалекатским стањем у јужној Метохији и јужном и централном Косову. Опстанак одређених падежних дистинкција и морфолошка средства којима се дистинкције остварују једна је од маркантних црта којима се говори метохијско-косовског ареала издвајају у посебан поддијалекат призренско-јужноморавског дијалекта. Већа отпорност на анализацију у овом ареалу у непосредној је вези са лингвогеографским положајем говора у Косовској и Метохијској котлини. Одсуство географских препрека у овим двома областима омогућило је локалне сеобе са севера према југу, којима су у јужнији део доношене, обнављане или су конзервиране одређене старије особине, које су миграцијама становништва из оближњих области Македоније у јужну Метохију и јужно и централно Косово, али и кретањем становништва из слива Горње Мораве, чији је тип де-клинације већ био преобликован под јужнијим утицајем, доносиле снажније аналитичке процесе.

На добро чување флексије -а де-клинационог обрасца свакако је утицао падежни синкретизам Гјд., Дјд. и Лјд., чиме је позиција наставка -е оснажена у систему.

Цитирана литература

- БАРЈАКТАРЕВИЋ 1977: Барјактаревих, Данило. *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 1977.
- ВИДОЕСКИ 1962: Видоески, Божидар. *Кумановскиот говор*. Скопје: Институт за македонскиот јазик, 1962.
- ЂУРОВИЋ 2000: Ђуровић, Радослав. *Лейнички говорни тип*. Врање: Филолошки факултет Приштина, 2000.
- МАЦУРА 2001: Мацура, Милош. *Насеља и становништво Области Бранковића 1455. године*. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука – Јавно предузеће „Службени гласник“. Демографски зборник VI, Главни и одговорни уредник академик Милош Мацура.
- МИЛОРАДОВИЋ, СТАНКОВИЋ 2010: Милорадовић, Софија и Станислав Станковић. „О исказивању припадничко-поседничког односа у српским

- народним говорима Косова и Метохије.“ *Косово и Метохија у цивилизацијским тлоковима : међународни темејски зборник, књига 1, језик и народна традиција* (уредник Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Филозофски факултет, стр. 159–173.
- МЛАДЕНОВИЋ 2001: Младеновић, Радивоје. „Говор шарпланинске жупе Гора.“ *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*: стр. 1–606.
- МЛАДЕНОВИЋ 2002: Младеновић, Радивоје. „Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима – флексија и аналитизација.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику XLV/1–2*: стр. 291–320.
- МЛАДЕНОВИЋ 2004: Младеновић, Радивоје. „Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије.“ *Зборник радова са Међународног научног скупа „Животи и дело академика Павла Ивића*.“ Градска библиотека Суботица – Српска академија наука и уметности – Филозофски факултет у Новом Саду – Народна библиотека Србије – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, Суботица – Нови Сад – Београд, стр. 209–249.
- МЛАДЕНОВИЋ 2004а: Младеновић, Радивоје. „О неким падежним конструкцијама месног значења са вишезначним предлозима у јужнометохијским и северношарпланинским говорима.“ *Српски језик IX/1–2*: стр. 193–210.
- МЛАДЕНОВИЋ 2010: Младеновић, Радивоје. *Заменице у говорима југозападних дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 2010.
- МЛАДЕНОВИЋ 2011: Младеновић, Радивоје. „Именице мушкога рода на -о у говору јужнокосовског села Гатње.“ *Српски језик XVI*: стр. 269–292.
- МЛАДЕНОВИЋ 2011а: Младеновић, Радивоје. „Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападних дела Косова и Метохије.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику LIV/1*: стр 205–226.
- ПАВЛОВИЋ 1970: Павловић, Миливој. *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска, 1970.
- ПИПЕР 2005: Пипер, Предраг. „Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика.“ *Синајакса савременога српскога језика. Простја реченица*. Београд: Институт за српски језик – Београдска књига – Матица српска, стр. 575–1059.
- РЕМЕТИЋ 1996: Реметић, Слободан. „Српски призренски говор I.“ *Српски дијалектолошки зборник XLVII*: стр. 323–614.
- УРОШЕВИЋ 1965: Урошевић, Атанасије. „Косово.“ *Српски етнографски зборник, књига LXXVIII. Насеља и порекло сјановништва*, књига 39. Београд, 1965. Приштина – НУБ „Иво Андрић“, Београд – Завод за издавање уџбеника и наставна средства, 2006.

ЦВИЈИЋ 1911: Цвијић, Јован. *Основе за географију и геологију Македоније и Сјаре Србије*, књ. трећа. Београд: Српска краљевска академија.

Résumé

Radivoje Mladenović

LA FLEXION ET L'ANALYTISME DES SUBSTANTIFS EN -A DANS LE DIALECTE DU VILLAGE DE GATNJE, SITUE AU SUD DU KOSOVO

Dans la présente étude, nous examinons la déclinaison des substantifs féminins et masculins en-*a* dans le dialecte du village de Gatnje, situé au sud du Kosovo.

Du fait qu'il a bien conservé la flexion des substantifs en -*a*, le village de Gatnje peut être rattaché au type des parlers du sud de la Métochie, du sud et centre du Kosovo, qui appartiennent à la grande aire linguistique de Prizren-Sud de la Morava.

Un plus grand nombre de cas se sont conservés au singulier qu'au pluriel.

Nous avons constaté que la flexion est bien conservée dans un grand nombre de constructions avec des prépositions régissant le génitif au singulier, et que l'influence de l'analytisme dans ces constructions ne peut être observé que dans un petit nombre d'exemples, à l'exception de l'instrumental. La forme du datif singulier s'est bien conservée avec la signification d'attribution, de possession et de direction. Les constructions *po* + locatif singulier et *prema* + locatif singulier se sont également bien conservées, et nous avons même pu constaté des constructions *u* + locatif singulier et *na* + locatif singulier dans un moindre nombre d'exemples. A part les noms de personnes comportant plus de deux syllabes – qui ont un vocatif singulier identique au nominatif – les autres substantifs ont soit la terminaison -*o* (*sestro*, *dušo*), soit la terminaison -*e* pour les substantifs en -*ka* (*Ljupke*, *strinke*).

La diversité des formes du datif pluriel des substantifs en -*a* (*kravama*, *kravima*, *kravema*, *kravami*) s'explique par le contact avec les formes du datif d'autres types de déclinaisons.

Mots et expressions clés: cas, flexion, analytisme, construction prépositionnelle, sous-dialecte du Kosovo-Métochie, dialecte de Prizren-Sud de la Morava.